

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์¹

วิจิตร เปาะลี²

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่าจารีตและความเป็นมาของพระสงฆ์และพระวินัยบัญญัตินั้น พระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะให้ภิกษุในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและจริยธรรม มีเงินหรือทองของมีค่าชนิดต่าง ๆ ไว้เป็นทรัพย์สินส่วนตัว เพราะปัจจัย 4 ที่ได้มาแก่การเลี้ยงชีวิตสงฆ์นั้นอาจได้มาด้วยการสนับสนุนหรือบริจาคโดยฆราวาสผู้เลื่อมใส อย่างไรก็ตาม “พระภิกษุ” ในความเข้าใจของคนเราย่อมเป็นบุคคล ที่สละแล้วซึ่งกิเลส ตัณหา รากะ ไม่มีความละโมภใด ๆ เหลืออยู่ในจิตใจดังกล่าว ส่วนคำว่า “มรดก” ในความเข้าใจของคนเราน่าจะเป็นความร่ำรวยมั่งคั่ง เป็นสิ่งที่เขยวนชวนให้ไขว่คว้ามาเป็นเจ้าของ แต่ในความเป็นจริงพระภิกษุกับทรัพย์สินมรดกต้องมาเกี่ยวข้องกันโดยหลักความเป็นทายาทและเป็นไปตามหลักของกฎหมาย

ดังนั้น เพื่อความงดงาม ความเหมาะสม ของพระพุทธศาสนาและตามหลักกฎหมาย ก่อนที่บุคคลนั้นจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์นั้นถ้ามีทรัพย์สินเป็นจำนวนมากจะมีวิธีการอย่างไรในการจัดการกับทรัพย์สินเหล่านั้น และเมื่อพระภิกษุสงฆ์นั้นมรณภาพจะมีวิธีการอย่างไรในการจัดการกับมรดกนั้นต่อไป

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์ที่ยังมีปัญหา ไม่สามารถหาแนวทางแก้ไขได้มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาการเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมของพระภิกษุสงฆ์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 “พระภิกษุ นั้น จะเรียกร้อง เอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สืบทอดจากสมณเพศ มาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 แต่พระภิกษุ นั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้” เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดก ในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรม แต่ถ้าพระภิกษุถูกฟ้องเป็นจำเลยแล้วศาลก็พิพากษาให้พระภิกษุได้รับส่วนแบ่งมรดกด้วย ก็ไม่เป็นการขัดกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 อย่างไรก็ตาม หากพระภิกษุประสงค์จะฟ้องเรียกร้องมรดกในฐานะทายาทที่สามารถทำได้ โดยการลาสิกขาออกมาฟ้องคดีภายในอายุความตามมาตรา 1754 แต่ถ้าพระภิกษุจะฟ้องเรียกทรัพย์อื่นที่ไม่ใช่ทรัพย์สินมรดก เช่น การฟ้องเรียกร้องทรัพย์ในฐานะเจ้าของรวมนั้น พระภิกษุย่อมฟ้องร้องได้โดยไม่ต้องลาสิกขาเพราะ

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร. มัลลิกา พินิจจันทร์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์สุเมธ จานประดับ และ รองศาสตราจารย์กำธร กำประเสริฐ

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชานิติศาสตรบัณฑิต) จังหวัดขอนแก่น
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ไม่มีกฎหมายห้าม กฎหมายนั้นถือว่าเป็นสิทธิที่พึงกระทำได้โดยไม่ได้ห้ามว่า พระภิกษุนั้นจะต้องลาสิกขา ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป ซึ่งถือว่า เป็นการเปิดช่องทางของกฎหมายที่จะทำให้พระภิกษุสงฆ์ต้องมาวุ่นวายในการจัดการทรัพย์สิน อาจจะถูกฟ้องในฐานะเป็นโจทก์หรือจำเลยในศาลที่เป็นคดีที่เกี่ยวกับทรัพย์สินก็ได้ ผู้ศึกษาเห็นว่า ถ้าเป็นการฟ้องร้องไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเรียกร้องทรัพย์สินในฐานะทายาท การฟ้องเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกจากบุคคลภายนอก การฟ้องแบ่งทรัพย์สินมรดกในฐานะเจ้าของรวม หรือการฟ้องเรียกร้องทรัพย์สินส่วนตัวหรือในฐานะที่เป็นทรัพย์สินมรดก การฟ้องติดตามเอาคืนทรัพย์สินตามมาตรา 1336 พระภิกษุนั้นจำเป็นที่จะต้องลาสิกขาเสียก่อนซึ่งเป็นการตัดขาดความเป็นทายาทในทางพระพุทธศาสนา คือจะต้องทำธุระในทางโลกให้เสร็จไปก่อนนั่นเอง

2. ปัญหาการได้รับทรัพย์สินที่พระภิกษุสงฆ์ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ

ปัญหาการได้รับทรัพย์สินที่พระภิกษุสงฆ์ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตามมาตรา 1623 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นแต่ พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม”

กรณีที่พระภิกษุสึกออกจากสมณเพศ บุคคลนั้นจะนำทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมณเพศมาเป็นของตนเองได้หรือไม่ ผู้ศึกษาเห็นว่า ตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์แล้วไม่อาจจะทำได้ เพราะถือว่าเป็นของที่มีผู้ให้แก่พระพุทธศาสนา ไม่ใช่ให้ในฐานะส่วนตัว แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกรณีดังกล่าวผู้ที่สึกจากสมณเพศมักจะนำทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศออกไปด้วยและนำไปเป็นทรัพย์สินส่วนตัว ส่วนการที่กฎหมายยอมให้พระภิกษุจำหน่ายโอนทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศได้นั้นก็เพื่อให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยที่พระภิกษุจะพึงบำเพ็ญจาละ ทำบุญให้ทานแก่คนอื่น ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 นั้นยินยอมให้พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทำนิติกรรมเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินได้เท่าที่ยังมีชีวิตอยู่เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ก่อนที่มรดกนั้นจะตกเป็นของสงฆ์เมื่อพระภิกษุรูปนั้นมรณภาพ จึงเป็นข้อกฎหมายที่ดูจะขัดกับความรู้สึกของ ชาวพุทธ และเมื่อพิจารณาด้วยบทกฎหมายจะเห็นว่ากฎหมายใช้คำว่า คำว่า “จำหน่าย” ในที่นี้คือ การให้คืนกลับไปที่ถูกหลานตระกูลตามเดิม เมื่อรับมรดกมาแล้วอาจให้ โดยแบ่งส่วนให้แก่ลูกหลานญาติพี่น้อง บุคคลอื่นหรือนิติบุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจกบุคคล หรือองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะอื่นตามที่พระภิกษุจะเห็นสมควร ความสามารถในการจำหน่ายมรดกด้วยการยกมรดกที่ได้รับให้แก่ผู้อื่น แสดงให้เห็นว่ากฎหมายยอมให้พระภิกษุใช้ดุลยพินิจในการใช้ทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์ตามเจตนารมณ์ของเจ้ามรดกที่เห็นว่าพระภิกษุที่อยู่ในพระธรรมวินัยนั้นเป็นผู้ฉลาด สามารถจัดการทรัพย์สินที่ได้มานั้นในทางที่เป็นประโยชน์ตามที่เห็นสมควรไม่ว่าจะเป็นการเวนคืนทรัพย์สินกลับไปที่ถูกหลานในตระกูล หรือการบริจาคแก่บุคคล องค์กรที่ทำการกุศล

อื่น ๆ ในสังคมซึ่งตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นการทำทานแก่พระภิกษุที่เคารพนับถือ ให้พระภิกษุได้ทำทานต่อ

3. ปัญหาการจำหน่ายและโอนทรัพย์สินของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624 ที่บัญญัติว่า “ทรัพย์สินใด เป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้”

บทบัญญัติมาตรา 1624 นี้ถือเป็นบทบัญญัติกฎหมายที่ขยายและแสดงความชัดเจนของที่มาหรือการได้รับทรัพย์สินของบุคคลก่อนที่จะอุปสมบทและ มาตรา 1623 นั้นจะเป็นบทบัญญัติของทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างอุปสมบทของบุคคลที่อุปสมบทแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความสับสนและเกิดปัญหาในการที่บุคคลก่อนที่จะอุปสมบทนั้นไม่ได้ทำการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่มีก่อนอุปสมบท (ในกรณีอุปสมบทเป็นเวลานาน) กรณีที่เป็นปัญหาในเรื่องทรัพย์สินของกลุ่มสมรสก่อนการอุปสมบท สำหรับทรัพย์สินของกลุ่มสมรสก่อนการอุปสมบทนั้นกฎหมายระบุว่า สิ้นส่วนตัวของกลุ่มสมรส ฝ่ายใดนั้น ฝ่ายนั้นเป็นผู้จัดการ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1473 ส่วนสินสมรสนั้น มาตรา 1476 ระบุให้สามีและภริยาต้องจัดการร่วมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่าย ชายและหญิงแต่งงานและจดทะเบียนสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย ครั้นต่อมาสามีได้ตกลงปลงใจบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา หากทำให้การสมรสตามกฎหมายสิ้นสุดลงก็จริง ทรัพย์สินของกลุ่มสมรสก่อนการบวชแบ่งเป็นสินสมรสและสินส่วนตัว ถ้าเป็นสินสมรสที่เกิดขึ้นก่อนการบวชให้สามีภริยาจัดการได้เอง เว้นแต่จะเป็นนิติกรรม 8 ประเภท เช่น การขาย อสังหาริมทรัพย์ การให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี หรือการให้กู้ยืมเงิน เป็นต้น ที่กลุ่มสมรสจะต้องจัดการร่วมกัน หรือจะต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อนจัดการ ต่อมา ระหว่างอยู่ในสมณเพศ หากการสมรสสิ้นสุดลงเพราะภริยาถึงแก่ความตายพระภิกษุมีสิทธิได้รับทรัพย์สินมรดกของภริยาได้ในฐานะทายาทโดยธรรม ซึ่งในส่วนนี้ผู้ศึกษาไม่เห็นด้วยในส่วนที่เป็นสินสมรสที่คู่สามีภริยามีสิทธิในการจัดการร่วมกัน เพราะผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วนั้น ถือว่าเป็นผู้ที่ตัดจากทางโลกแล้ว เมื่อพระภิกษุนั้นมีรายได้จากสินสมรส ไม่ว่าจะเป็นจากการขายอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ หรือการให้กู้ยืมเงินนั้นพระภิกษุนั้นก็ไม่ต่างอะไรกับการทำธุรกิจ หรือการสะสมซึ่งผิดหลักของผู้มีกนั้อยส้น โดย อีกทั้งยังจะเปิดช่องให้พระภิกษุนั้นหาทรัพย์สินหรือรายได้จากการบวชในทางพระพุทธศาสนาโดยมิชอบ และเมื่อเกิดปัญหาในเรื่องสินสมรสดังกล่าวแล้วทั้งสองฝ่ายก็จะให้ความยินยอมร่วมกัน ซึ่งจะทำให้พระภิกษุนั้นพะวงอยู่กับเรื่องทรัพย์สิน

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินและมรดกของพระภิกษุสงฆ์ ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับการเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมของพระภิกษุสงฆ์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 จากเดิมที่บัญญัติว่า “พระภิกษุนั้น จะเรียกร่องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สืบทอดจากสมณเพศมาเรียกร่องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 แต่พระภิกษุนั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้”

ควรจะแก้ไขบทบัญญัติว่า “พระภิกษุจะเรียกร่องเอาทรัพย์มรดกไม่ได้ เว้นแต่จะสืบทอดจากสมณเพศมาเรียกร่องภายในอายุความตาม มาตรา 1754”

2. ปัญหาเกี่ยวกับการได้รับทรัพย์สินที่พระภิกษุสงฆ์ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 จากเดิมที่บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นแต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม”

ควรจะแก้ไขบทบัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนา เว้นแต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม ทั้งนี้ไม่รวมถึงทรัพย์สินที่ถวายเพื่อให้อำนาจเป็นการส่วนตัว”

3. ปัญหาการจำหน่ายและโอนทรัพย์สินของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624 จากเดิมที่บัญญัติว่า “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้”

ควรจะแก้ไขบทบัญญัติว่า “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุทรัพย์สินนั้น หากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้”

ในกรณีที่จะต้องขอความยินยอมระหว่างสามีและภรรยาในการทำนิติกรรมตาม มาตรา 1476 ภรรยาไม่ต้องขอความยินยอมจากสามีที่เป็นพระภิกษุ”

จุฑามาศ นิสารัตน์. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549.

दनัย ปรึษาเพิ่มประสิทธิ. รายงานการวิจัย เรื่อง พระสงฆ์กับทรัพย์ส่วนตัว. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

สมพรนุช ดันศรีสุข. “การรับและจำหน่ายทรัพย์มรดกของพระภิกษุ: ความสัมพันธ์กับ พระวินัยและปัญหาในทางปฏิบัติ.” วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 48, 1 (มีนาคม 2562): 139-160.